

ACȚIUNI TERORISTE, DE DIVERSIUNE ȘI SPIONAJ HORTHYSTE LA FRONTIERA DE VEST A ROMÂNIEI (1939—1940)*

În Arhivele Ministerului Apărării Naționale — fond. Armata I și Secția II informații — se păstrează câteva dosare cu piese relative la activitatea desfășurată de organizațiile iredentiste horthyste pe teritoriul României în anii 1939—1940, adică în anii când tensiunea politică între cele două state vecine, România și Ungaria, atinsese apogeul, datorită atitudinii permanent provocatoare a regimului horthyst.

Prima organizație teroristă horthystă pe teritoriul României a fost descoperită la 14 octombrie 1939. Organizația număra 172 de membri activi, răspândiți în principalele localități din apropierea frontierei: Oradea, Carei, Satu Mare, Zalău, Cehu-Silvaniei, Baia Mare, Cluj, Sighet, Salonta etc. Majoritatea celor implicați în acțiunile teroriste și de spionaj desfășurate în Transilvania erau cetățeni români, îndeosebi intelectuali (preoți, profesori) și liber profesioniști, recrutați de serviciile de spionaj horthyste din Budapesta, Debrețin, Seghedin, Nyiregyháza. De exemplu, în Sălaj s-a stabilit că erau nuclee active de spionaj în Zalău¹, Șimleu Silvaniei, Cehu-Silvaniei și Carei, care aveau scopul să obțină informații pentru a ușura probabila înaintare a armatei horthyste. De altfel, aici s-au și descoperit depozite de material exploziv în câteva farmacii și unități spitalicești². În Șimleu Silvaniei au fost identificați ca membri ai organizației de spionaj horthyste Schönstein Antal — tăbăcar și Szakács Iosif — șofer³, iar în Cehu-Silvaniei, la 25 octombrie 1939, la zăvraful Hunyadi Francisc, a fost găsit 1 kg de ecrasită, pe care o primise de la Rácz Adalbert din Zalău, prin intermediul lui Zubor János.

Guvernul român a stabilit cu guvernul horthyst o înțelegere cu scopul de a evita repetarea unor asemenea incidente, care, inevitabil, duceau la înăsprirea relațiilor româno-maghiare.

Statul român, dând dovadă de o înaltă clemență, și-a îndeplinit în totalitate obligațiunile asumate în cadrul înțelegerii amintite, renunțând la trimiterea în judecată a unui număr apreciabil dintre cei implicați în acțiunea din octombrie 1939 și permițând trecerea în Ungaria a nu mai puțin de 52 de persoane⁴ prin punctele de frontieră Parhita (36 de persoane — 21 decembrie 1939) și Borș (16 persoane — 17 martie 1940). Cu toată această atitudine de înțelegere din partea României, statul maghiar

* Prezentul material a fost prezentat în cadrul simpozionului pe teme de istorie organizat de Muzeul Țării Crișurilor — Oradea (noiembrie 1984).

¹ Arh. Ist. Centr.; fond Președ. Cons. Min., dos. 213/1940, fila 104—107, în Tr. Bunescu, *Lupta poporului român împotriva Dictaturii de la Viena*, București, 1971, p. 25.

² Arh. Min. Ap. N. — M. St. M., fond. Armata I, dos. 622, fila 348—351.

³ *Idem*, filele 353—354.

⁴ Arh. Min. Ap. N. — M. St. M., fond 5417, dos. 922, fila 1; film 63/1, M.I.A.Z. — I.M.C.

nu și-a respectat angajamentele asumate, perseverând în acțiuni de agitație iredentistă, provocatoare și chiar sporindu-le numărul și raza de acțiune. Scopul acestor acțiuni provocatoare era crearea unor *cazuri pe care presa și propaganda horthystă să le exploateze tendențios, acuzând statul român că asuprește naționalitatea maghiară, creîndu-i o situație insuportabilă, care, inevitabil, obligă Ungaria la acțiune de răspuns.*

In anul 1940 au mai fost descoperite:⁵

- 1). Organizația teroristă din Bocicoiul Mare (Maramureș), formată din 11 persoane (ianuarie 1940);
- 2). Organizația teroristă din comuna Orașul Nou (Satu Mare), în care erau implicate 9 persoane (7 ianuarie 1940);
- 3). Organizația teroristă din Valea lui Mihai (Sălaj, actualmente Bihor), în care erau implicate 10 persoane (februarie 1940);
- 4). Organizația teroristă Andrid (Satu Mare), formată din 16 persoane (15 iunie 1940);
- 5). Organizația teroristă Oradea, cu ramificații la Huedin, Sibiu, Bistrița, Tîrgu Secuiesc, Deva, Cluj, formată din 12 persoane de cetățenie română și 7 de cetățenie maghiară, descoperită la 14 august 1940.

Din primele cercetări, inițiate de organele de anchetă românești, rezultă, și concluzia era perfect întemeiată, că în toate aceste nuclee teroriste activau ofițeri și grade inferioare din armata regulată horthystă, care aveau, în același timp, și funcția de instructori ai organizației „Rongyos Gárda”. În cele ce urmează ne vom ocupa în mod special de nucleul terorist de la Oradea, descoperit la 14 august 1940⁶.

Elementele acestui nucleu erau formate din ofițeri ai serviciului horthyst de spionaj, trimiși în țară cu pașapoarte valabile, dar pe nume false, avînd misiunea să: 1). să recruteze elemente din populația maghiară, ostile regimului românesc și dispuse să acționeze pentru subminarea lui; 2). să creeze puncte de depozitare a materialelor de sabotaj (explozivi, arme, manifeste). Misiunea acestora era de a produce acte teroriste ca: distrugerii de căi de comunicații, păduri și sate românești, otrăviri de fîntîni, pentru a crea o stare de panică și, în același timp, pentru a împiedica evacuarea armatei române, autorităților și populației civile în eventualitatea cedării regiunilor revendicate de Ungaria; incendierea satelor cu populație germană, concomitent cu răspîndirea prin colportare sau prin manifeste aduse din Ungaria a zvonului că autoritățile românești au provocat respectivele acțiuni teroriste. În eventualitatea eșuării tratativelor româno-ungare privitoare la noua frontieră vestică revendicată de Ungaria, organele horthyste de spionaj și organizațiile teroriste antiromânești create pe teritoriul Ungariei (Rongyos Gárda, Tűzharcosok, Magyar Csapatok), prin agenții infiltrați în România și prin agenții recrutate din interiorul țării, planificaseră declanșarea unor acțiuni teroriste de anvergură, cu scopul de a se crea o stare de panică și de dezordine în rîndurile populației și autorităților, determinînd astfel intervenția armată a Ungariei.

Modul de pregătire a acțiunilor teroriste pe teritoriul României, organizate de Rongyos Gárda

Membrii organizației „Rongyos Gárda”, întrebuițați în acțiunile teroriste din Cehoslovacia (1938 și 1939) și trimiși apoi în Finlanda ca voluntari, după întoarcerea în Ungaria (iunie 1940) au fost lăsați un timp la vatră, pentru refacere, și apoi au fost chemați, prin înștiințări individuale, la Budapesta, în strada Kinczi, nr. 29 (sediul secției teroriste pentru România) și organizați în grupe de cîte 5 persoane, sub comanda locotenentului activ Kovács Tivadár și sub supravegherea serviciului de spionaj horthyst, care-și avea sediul în cazarma Hadik. Aceste grupe au urmat

⁵ *Idem*, fila 2; film 63/3 M.I.A.Z. — I.M.C.

⁶ *Idem*, filele 4—16; film 63/7 — 71 M.I.A.Z. — I.M.C.

un curs teoretic despre minuirea materialului exploziv la cazarma de pionieri din cartierul Budafók și un curs practic sub conducerea inginerului șef al Fabricii de chibrituri din respectivul cartier. După terminarea instructajului li s-au înmănat pașapoarte valabile pentru România și bani necesari pentru drum, alături de instrucțiuni exacte, pe hartă, asupra zonei de operații și oamenilor de legătură din minoritatea maghiară, care aveau sarcina să transmită data declanșării acțiunii și regiunea în care se vor efectua distrugerile.

Cum se organizau în țară nucleeele teroriste

În 1940, modul de organizare și funcționare a acestor nucleee — caz tipic nucleul de la Oradea — suferă modificări de substanță. Astfel, dacă în 1939, în organizațiile teroriste din Ardeal, acțiunea era trecută din punct de vedere organizatoric asupra elementelor maghiare iredentiste din țară, chemate sub diferite pretexte în Ungaria și instruite despre modul de recrutare a membrilor din rindurile conaționalilor cu convingeri asemănătoare lor și despre tehnica de minuire a explozivilor, în 1940, după „căderile” din octombrie 1939, organizarea acțiunilor a trecut asupra elementelor din exterior, fie din motivul că elementele din interior nu se dovediseră suficient de pregătite moral pentru a face față acțiunii, fie din motivul că legăturile principalelor elemente de încredere au fost distruse de organele românești de informații în toamna anului 1939 și iarna anului 1940.

Aceste elemente din exterior au intrat în țară cu pașapoarte valabile, dar cu nume false, înregistrându-se cu profesii variate ca: doctori, ingineri, jurisconsulți, arhitecți, comercianți de coloniale, negustori de lemne, aflați în țară cu interese de afaceri pe timpul legal de 30 de zile. În cele 30 de zile, acești agenți începeau acțiunea de organizare a nucleelor, folosind elementele locale, însărcinate la început cu misiuni minore de indicatori, curieri și depozitari intermediari ai materialului exploziv.

Compunerea organizației de la Oradea I. Membrii având cetățenia maghiară:

1. Dr. Kuba Augustin, pe numele adevărat Szalkai László, maior de stat major, conducătorul organizației, dispărut în Ungaria;
2. Walter Henrich, bănuțat a fi căpitanul Szépkuty, instructor în organizația „Rongyos Gárda”;
3. Takayer Ede, nume conspirativ, avea misiunea de a organiza nucleul din Cluj;
4. Komarovy Adám, nume conspirativ, fost voluntar sub numele de Tolváry Sándor, în Finlanda, avea misiunea de a organiza nucleul din Timișoara;
5. Támás István, nume conspirativ, avea misiunea de a organiza nucleul din Huedin;
6. Timár Mihály, avea misiunea de a organiza nucleul din Brașov;
7. Hidvegy (?), stegar în „Rongyos Gárda”, destinat pentru zona Oradea;
8. Asztalos Sándor, numele conspirativ necunoscut, avea misiunea de a forma nucleul în Secuime.

Toate aceste elemente au primit instrucțiuni să între în România, individual și la diferență de cel puțin o zi, prin punctul de frontieră Biharkeresztes, unde vameșii și poliția erau preveniți asupra lor și aveau misiunea să le faciliteze trecerea

Materialul exploziv se introducea în țară cu trenul. La Biharkeresztes se introducea sub canapeaua unui compartiment de clasa a III-a un pachet conținând, de regulă, 3 calupuri de dinamită de câte un kilogram, un revolver Browning cu 50 cartușe, materialul pirotehnic necesar și cîrligelile pentru fixare. Compartimentul în cauză era însemnat cu un cerc tăiat de o cruce. La Episcopia Bihor, agenții din țară recuperau respectivele materiale și le depozitau la diferiți intermediari din Oradea. Se reușise pînă la descoperirea organizației trimiterea a două asemenea transporturi.

II. Membrii din țară

În țară, agenții horthyști au reușit să recruteze și să-i determine să activeze pentru interesele lor pe următorii cetățeni români:

1. Aranyossy Ekaterina, în vîrstă de 21 de ani, recrutată de dr. Kuba, alias Szalkay László prin intermediul fotografei Gizela Aschner din Oradea. A fost principala și cea mai utilă agentă horthystă din interior, placa turnantă a informațiilor înspre și dinspre Ungaria;
2. 3. Karol Aschner și soția lui, Gizela, fotografi din Oradea, au fost cei care i-au pus în contact pe agenții din interior cu cei din exterior, casa lor servind ca punct de întîlnire între dr. Kuba A. și cei doi agenți principali din interior, Hallász Wilhelm și Aranyossy Kató, precum și cu celălalt agent din Ungaria, Takayer Ede;
4. Moldovány Ferencz, vulcanizator din Oradea, depozitar al unor încărcături de material exploziv;
5. 6. Costa Gheorghe, frizer în Oradea și soția lui, Elisabeta — dispărută în Ungaria —, depozitari de material exploziv;
7. 8. Părinții lui Aranyossy Ekaterina, Rebecka și György — recrutați de fiica lor;
9. Király Koloman, șofer din Oradea, care a înlesnit deplasările teroriștilor;
10. Dr. Hallász Wilhelm, proprietar în Deva, fost magistrat militar într-o unitate de honvezi, înainte de Unire. A fost agentul care a stat tot timpul în contact, înainte și după intrarea în țară, cu dr. Kuba, fiind considerat „creierul“ nucleului din țară.

Trebuie să amintim, aici, că un mare ajutor în activitățile de acoperire a acțiunilor și persoanelor implicate în ele, precum și de înlesnire a obținerii vizelor necesare în țară, l-au dat Episcopia romano-catolică de Oradea — Satu Mare și alte instituții ale comunității maghiare din Oradea.

Evenimentele din august 1940 au întrerupt cursul normal al anchetei și al stabilirii pedepselor exemplare ce se cuveneau pentru asemenea fapte. Dacă judecata penală n-a mai avut loc, cea istorică nu trebuie să întârzie.

CORNEL GRAD

TERRORISTIC, SABOTAGE AND ESPIONAGE ACTS COMMITTED BY THE HORTHYSTS ON THE WESTERN FRONTIER OF ROMANIA

(1939—1940)

(Summary)

The paper deals with the terroristic, sabotage and espionage acts committed by horthysts during the years 1939—1940 when the relations between Romania and Hungary worsened constantly (reaching a climax in the Diktat of Wien), because of the provocative attitude of the horthyst Hungary.

The first horthyst-terroristic organisation on the Romanian territory was discovered in October 14th 1939; it consisted of 172 members, all romanian nationals of hungarian origin.

During the year 1940 another five terroristic organisations were discovered: Bociocoiul Mare (Maramureș county), Orașul Nou (Satu Mare county), Valea lui Mihai (Bihor county), Andrid (Satu Mare county) and Oradea (Bihor County).

The terroristic centre of Oradea, discovered in October 14th 1940 was organised by agents of the horthyst espionage services infiltrated in this county helped by romanian nationals of hungarian and jewish origin, who acted as informers, couriers and temporary keepers for explosives.